

CAPITOLUL 7

FLUCTUAȚIILE CICLICE ALE ECONOMIEI

7.1. Fluctuațiile ciclice și trendul economic

O economie națională care se conduce în principal după regulile economiei de piață se caracterizează printr-o dinamică de tip oscilant a activității economice, cu abateri mai mari sau mai mici de la trendul general. Această dinamică specifică este cunoscută în literatura de specialitate sub denumirea de *fluctuație ciclică*, fluctuație a afacerilor, sau cicluri ale afacerilor.

Ciclurile afacerilor reprezintă un tip de fluctuații a activității economice agregate a unei țări, în care agenții economici sunt organizați preponderent în întreprinderi de afaceri. Un ciclu al afacerilor constă în creșterea simultană a nivelului majorității activităților economice, urmată de o scădere a acestor niveluri, după care urmează faza de expansiune a ciclului următor. De regulă, ciclurile se definesc ca fluctuații în jurul unei mărimi, care este o medie a creșterii economice într-o perioadă; ele sunt recurente dar nu periodice, durata lor variind de la un an la 10-12 ani.

Măsurarea fluctuațiilor ciclice presupune utilizarea unui *sistem de indicatori*, dintre care cei mai importanți folosiți în practica economică sunt: produsul național brut în prețuri curente și în prețuri constante, volumul vânzărilor cu amănuntul și cu ridicata, nivelul debitelor bancare, indicele volumului fizic al producției industriale, nivelul șomajului, numărul locurilor de muncă în ramurile neagricole, timpul lucrat în ramurile neagricole, venitul personal, prețurile etc. Pe baza seriilor de date ale indicatorilor stabiliți, precum și a unora derivați din aceștia, se descrie *dinamica* sistemului economic analizat și se pun în evidență, printr-o prelucrare adecvată, fluctuațiile ciclice. Prelucrarea statistică aplicată seriilor cronologice a indicatorilor amintiți constă în determinarea trendului (T), a variației sezoniere (S) și a celei întâmplătoare (I), care are ca efect izolarea fluctuației ciclice (C).

$$Y_t = T_t \cdot S_t \cdot C_t \cdot I_t \quad (7.1)$$

Prin urmare, pentru a identifica *componenta ciclică a variației totale* (Y_t) a unui fenomen economic, (produsul național brut spre exemplu) * se elimină în primul rând variația sezonieră, cu metode statistice cunoscute, rezultând o curbă:

$$Y_t^S = T_t \cdot C_t \cdot I_t \quad (7.2)$$

Utilizând metode statistice adecvate, se calculează *curba trendului* Y_t , care reprezintă variația medie a fenomenului analizat și poate fi considerată ca normă a dezvoltării economice

* Dinamicii populației îi este caracteristic așa numitul efect ecou al proceselor demografice (sporul populației duce la sporul populației inactive care duce la creșterea resurselor de forță de muncă); reproducția fondurilor fixe se caracterizează prin mai multe categorii de cicluri: execuția noilor obiective (4-5 ani), reînnoirea părții active (8-10 ani), restructurarea fondurilor fixe în ansamblu (20 – 25 ani); angajarea resurselor de materii prime și energetice se face în salturi; progresul tehnico-științific este caracterizat printr-un ciclu al descoperirilor științifice și unul al inovării tehnologice; mecanismul de funcționare a economiei tinde să fie stabil între diferitele sale laturi care frânează dezvoltarea.

Punctul B de pe curba Y_t^S marchează nivelul activității după eliminarea fluctuației sezoniere (FS), mărimea acesteia la momentul t_h este:

$$FS_{t_h} = Y_{t_h}^A - Y_{t_h}^B \quad (7.3)$$

Diferența $\Delta FCI_{t_h} = Y_{t_h}^B - Y_{t_h}^C$ reprezintă fluctuația ciclică și cea întâmplătoare măsurată ca deviație față de linia trendului. Această deviație poate fi măsurată în valori absolute sau relative. În primul caz, figura 7.1, pe ordonată se reprezintă valorile absolute ale indicatorului considerat, iar în cel de al doilea caz, figura 7.2, abaterile relative de la trend (normă):

$\pm (\Delta FCI_{t_h} : Y_{t_h}) \cdot 100$, pentru $t_h = 1, 2, \dots, T$, se reprezintă de o parte și de alta a normei.

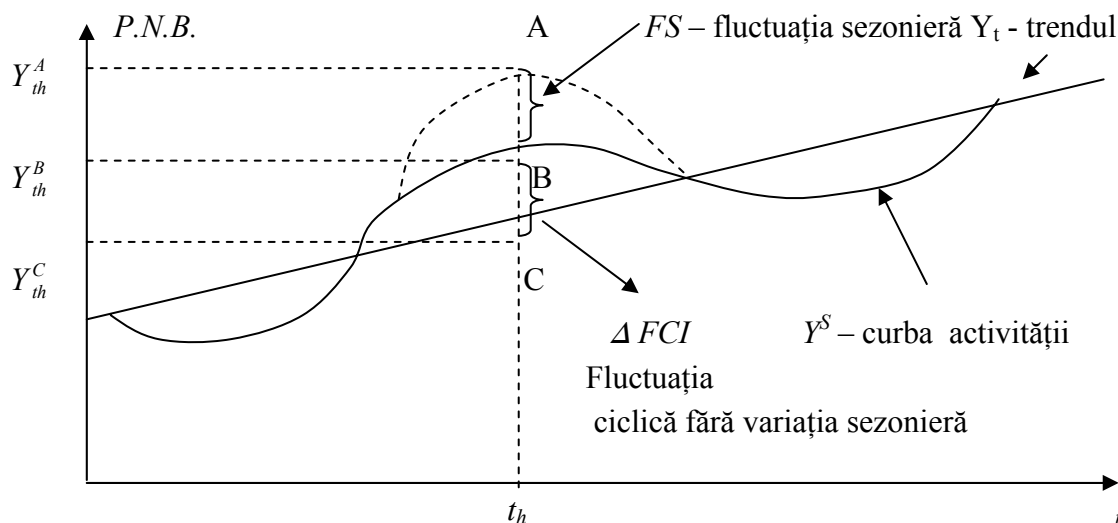

Figura 7.1

Mai trebuie subliniat faptul că aceste oscilații se datorează și factorilor întâmplători, întrucât nu există metode statistice satisfăcătoare pentru a elimina variația întâmplătoare; prin urmare, curba ΔFCI din figura 7.2 poate fi definită prin $\Delta FCI_t = \Delta FC_t \cdot \Delta FI_t$ unde ΔFC_t este fluctuația

ciclică iar ΔFI_t este fluctuația întâmplătoare.

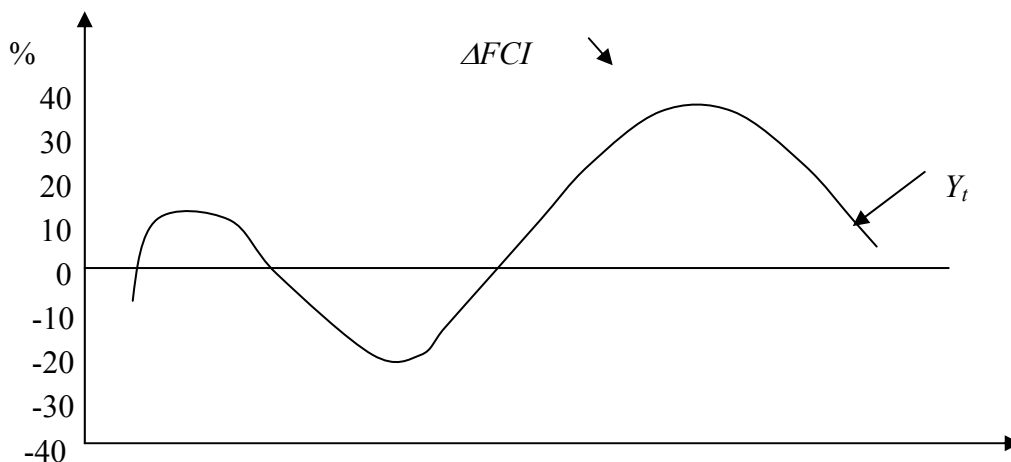

Figura 7.2

Tipuri de cicluri ale afacerilor. După durata lor, ciclurile de afaceri sunt de trei feluri: cicluri majore, cicluri minore și macrocicluri.

Ciclurile majore se caracterizează prin oscilații largi în activitatea de afaceri, având o periodicitate de aproximativ 10 ani.

Ciclurile minore sunt fluctuații de intensitate relativ moderată în care oscilațiile sunt notabile dar nu severe și apar la fiecare 3-4 ani.

Macro ciclurile sau ciclurile lungi sunt fluctuații de 50-60 ani, putând conține mai multe cicluri majore și cicluri minore în interiorul său.

Este posibil să apară un declin pe termen scurt în timpul unei expansiuni pe termen lung, după cum poate să apară o mică creștere într-o contracție pe termen lung. Aceste oscilații mari se datoresc dinamicii specifice diferitelor componente ale sistemului social-economic (populație, forță de muncă, fonduri fixe, resurse de materii prime și energie, mecanismul economic), a interacțiunii dintre acestea, a contradicțiilor ce se manifestă în dezvoltarea economico-socială, a reacției întârziate a agenților economici la diferite modificări a inerției pe care o manifestă unele componente.

Cauzele care determină aceste fluctuații sunt *externe sistemului economic* (dinamica populației, perturbații sociale și politice etc) și *interne acestuia*.

Forțele interne au mobilitate mai mare; de aceea este unanim acceptată ideea că în această zonă trebuie căutată originea majorității cauzelor fluctuațiilor ciclice. În plus, acestea depind direct de acțiunea agenților economici, ceea ce permite pe de o parte cunoașterea intercondiționărilor dintre cauze și efect iar pe de altă parte facilitează posibilitățile de orientare și dirijare, ținând seama de legile care guvernează această dinamică.

Fazele ciclului afacerilor. Având în vedere structura fluctuațiilor ciclice, studiile teoretice și aplicative au pus în evidență patru faze distincte – prosperitatea, recesiunea, depresiunea și învierea – care formează o succesiune ce poate fi urmărită în figura 7.3.

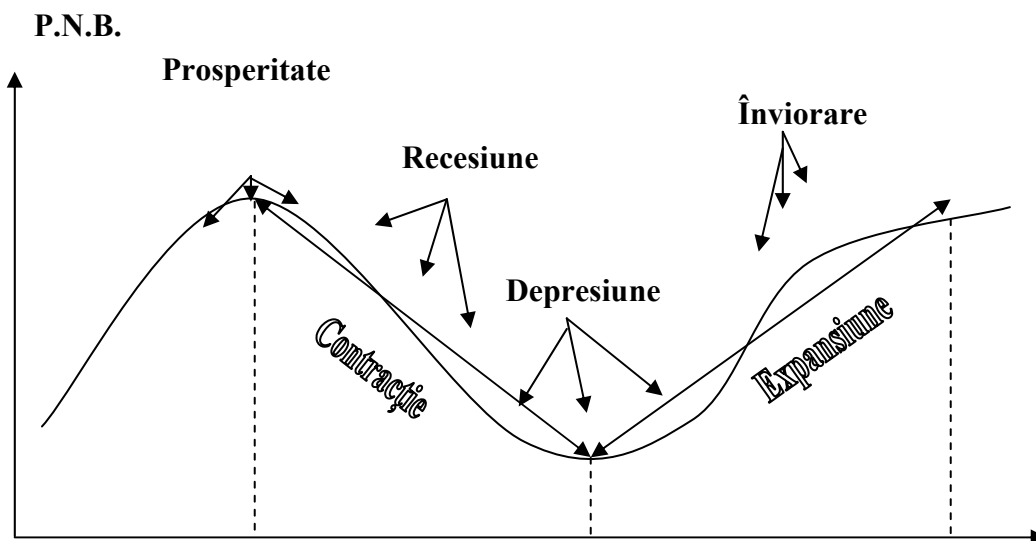

Figura 7.3

Prosperitatea reprezintă acea stare a economiei în care toate activitățile operează la nivel înalt, *recesiunea* se caracterizează prin declin notabil al nivelului activităților, *depresiunea* este perioada în

care toate activitățile economice au scăzut la nivelul cel mai mic dintr-un ciclu, iar *înviorarea* se manifestă prin creșterea nivelului activităților economice.

Nu se poate vorbi de o periodicitate definită a ciclului, deoarece variația lungimii acestuia față de medie este foarte mare. De asemenea nu este ușor de făcut o demarcație precisă între recesiune și depresiune sau între înviorare și prosperitate.

Cu toate că statul poate interveni prin diverse măsuri economice, cum ar fi cele monetare și fiscale pentru a preveni fluctuațiile mari ale producției, ocupării forței de muncă și a veniturilor, într-o economie de piață fluctuațiile nu pot fi eliminate în totalitate.

Caracterizarea fiecărei faze se poate face analizând un număr de cel puțin 17 factori principali, a relațiilor dintre aceștia și a dinamicii lor pe parcursul fluctuației ciclice, factori ce sunt redați în tabelul 7.1.

După cum s-a arătat, există multe forțe interne care determină dinamica economiei, dar cei 17 factori prezentați au importanță majoră. În continuare se vor analiza pe *scurt modificările care au loc în cadrul intercondiționărilor dintre factorii amintiți*, de-a lungul celor patru faze și acestea se vor pune în legătură cu oscilațiile ce apar în cadrul activității economice.

Considerăm că momentul inițial al analizei este *faza de depresiune* care este caracterizată prin vectorul de stare dat în coloana 3 a tabelului 7.1.

Lanțul causal care determină trecerea de la o fază la alta este prezentat în figura 7.4.

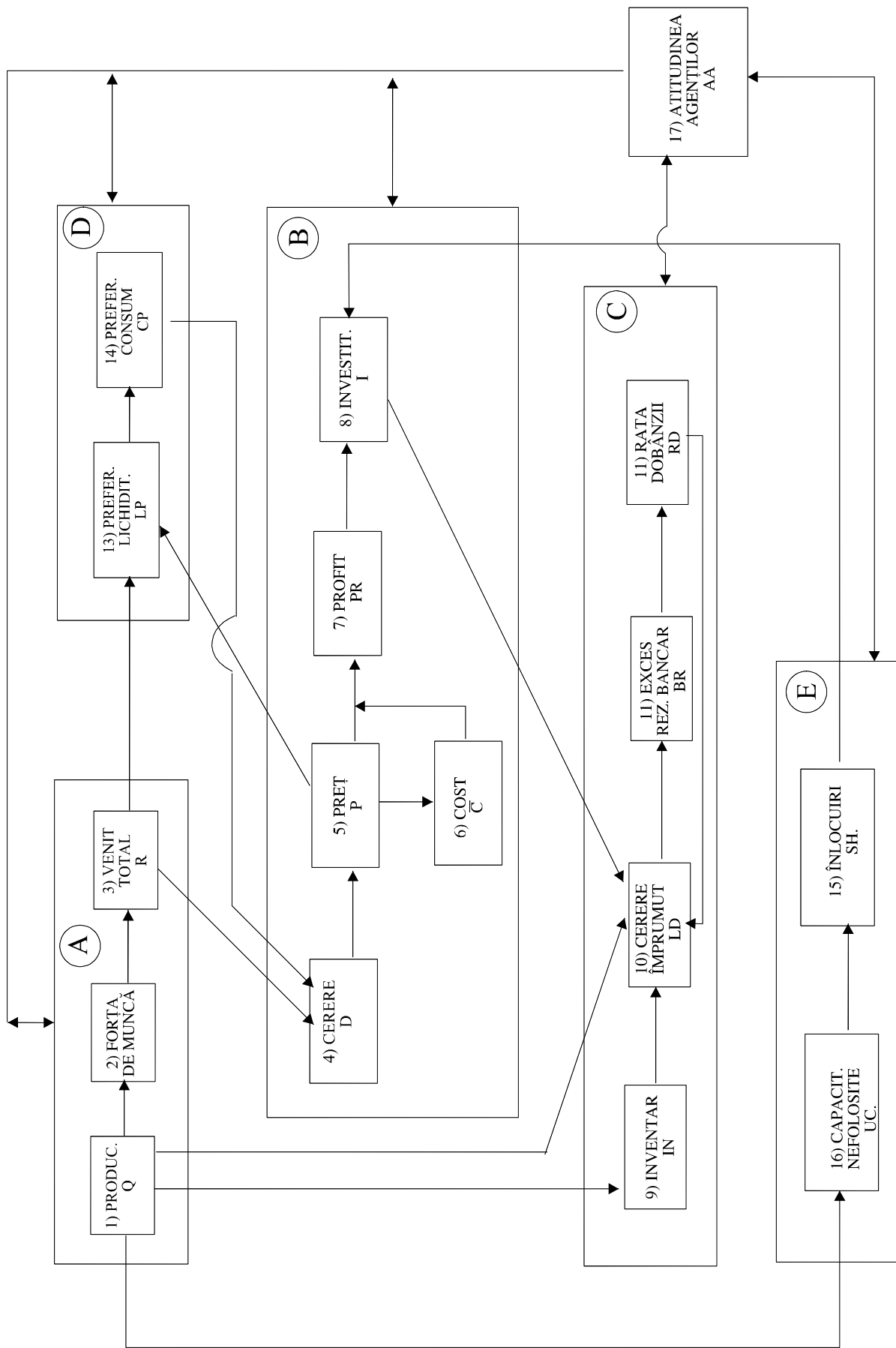
Tabelul 7.1

Nr. Crt.	Elemente (factori)	Starea economică în faza de:			
		Depresiune	Înviorare	Prosperitate	Recesiune
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
1.	Producție (Q)	Nivel scăzut	Crește	Nivel ridicat	Descrește
2.	Forța de muncă ocupată (L)	Scăzut	Crește	Ridicat	Descrește
3.	Venitul total (R)	Scăzut	Crește	Ridicat	Descrește
4.	Cererea (D)	Scăzut	Crește	Ridicat	Descrește
5.	Prețurile (P)	Scăzut	Cresc încet	Ridicate	Descresc
6.	Costurile (C)	Scăzut	În întârziere	Cresc	În întârziere
7.	Profituri (PR)	Scăzut	Cresc	Ridicat	Descresc
8.	Investiții (I)	Scăzut	Cresc	Ridicat	Descresc
9.	Inventarul (IN)	Scăzut	Crește	Ridicat	Descrește
10.	Cererea pentru împrumuturi (LD)	Scăzut	Crește	Ridicat	Descrește
11.	Excesul de rezerve bancare (BR)	Ridicat	Descrește	Scăzut	Crește
12.	Rata dobânzii (RD)	Scăzut	Staționată	Crește	Staționată
13.	Preferințe pentru lichidități (LP)	Puternică	În slăbire	Slabă	Se întărește
14.	Preferință pentru consum (CP)	Ridicat	Descrește	Scăzut	Crește
15.	Înlocuiri (SH)	Scăzut	Cresc	Crescut	Descrește
16.	Capacități nefolosite (UC)	Ridicat	Se reduc	Scăzut	Cresc
17.	Atitudinea agenților (AA)	reținută	favorabilă	optimistă	Pesimistă

Pentru formalizarea relațiilor dintre factori vom folosi și săgeți având următoarea formă și semnificație:

↓ nivel scăzut, ↑ nivel ridicat, ↗ nivel în creștere, ↘ nivel în scădere, → nivel constant și ⇒ rezultă.

Lanțul causal care determină trecerea de la o fază la alta este prezentat în figura 7.4.

Figura

7.4.

Este evidentă conexiunea directă din cadrul blocului A care arată că nivelul scăzut al producției determină un nivel scăzut al ocupării forței de muncă și în consecință al veniturilor. De aici decurge un nivel scăzut al cererii pentru bunuri de consum, blocul B, care pe fondul unei oferte superioare în comparație cu cererea, va conduce la scăderea prețurilor, la scăderea relativă a costurilor, la scăderea profiturilor și în final a investițiilor:

$$(Q\downarrow)(L\downarrow)(R\downarrow) \Rightarrow (D\downarrow)(P\downarrow)(C\downarrow)(PR\downarrow)(I\downarrow)$$

Lanțul de legături din blocul C își are originea tot în nivelul scăzut al producției, care obligă pe toți agenții economici să-și consume stocurile de bunuri acumulate în faza anterioară, reducând comenzile de aprovizionare de la producători, de aici decurgând și scăderea interesului pentru împrumuturi. Rezultă un exces de rezerve bancare și prin urmare o scădere a ratei dobânzii pentru credite acordate.

$$(Q\downarrow)(IN\downarrow) \Rightarrow (CP\uparrow)(BR\uparrow)(RD\downarrow)$$

Blocul D pune în evidență dependența „preferinței pentru bani” și a „înclinației pentru consum” de scăderea nivelului prețurilor și respectiv de scăderea veniturilor*, de aici decurgând și scăderea înclinației pentru acumulare (economii) mai ales la cei cu venituri mici.

$$(P\downarrow)(R\downarrow) \Rightarrow (CP\uparrow)(LP\uparrow)$$

Este evident că un nivel scăzut al producției înseamnă capacități de producție nefolosite și prin urmare efortul de înlocuire a mașinilor și echipamentelor uzate se reduce la minim.

În sfârșit, toate aceste caracteristici ale depresiunii vor determina o atitudine pesimistă, de reținere de la acțiune a agenților economici.

$$(Q\downarrow)(UC\uparrow)(SH\downarrow) \Rightarrow (AA\downarrow)$$

Acest fapt este marcat în figura 7.4, prin conexiuni cu toate blocurile, tocmai pentru a sublinia influențele multiple directe și inverse, care apar în acest proces. Graficul nu surprinde toate conexiunile posibile, ci doar cele descrise mai sus.

Ieșirea din depresiune poate fi stimulată de factori exogeni sau prin utilizarea unor politici monetare sau fiscale. Dar, chiar fără aceste măsuri, relațiile dintre cele 17 elemente de bază se modifică, într-o poziție favorabilă deplasării economiei către faza de învioreare.

Dintre *forțele care pot provoca trecerea economiei prin cele patru faze* se remarcă cinci modificări esențiale: 1) relația cost-preț; 2) modificarea inventarului; 3) rata dobânzii; 4) cererea de înlocuire; 5) factorul psihologic.

1. *Relația cost-preț* are o dinamică specifică care se prezintă ca în figura 7.5.

Se constată că prețul reacționează mai înainte și mai repede decât costul la schimbările din economie; el atinge nivelul minim înaintea costului.

Este posibil ca după atingerea acestui nivel costul să scadă* în continuare sub nivelul prețului, creând premisele obținerii de profituri la produse care erau nerentabile. În partea ascendentă a ciclului, prețul crește mai repede decât costul, rezultând o sporire a profitului și deci a investițiilor.

$$\Delta P\% > \Delta C\% \Rightarrow (PR\uparrow) (I\uparrow)$$

* Reamintim că deși se cheltuiește o parte mai mare din venit pentru consum (exprimat procentual), suma totală cheltuită pentru bunuri de consum este mai mică decât în faza precedentă.

* Costul scade datorită prețurilor mici ale resurselor, relativei lor abundențe, precum și eforturilor de organizare și re tehnologizare a producției.

Prețul se stabilizează la un nivel maxim în faza de prosperitate în timp ce costul continuă să crească până când profitul devine din ce în ce mai mic.

$$(P \rightarrow) (C \nearrow) \Rightarrow (PR \searrow)$$

În această situație multe firme marginale dau faliment iar altele intră în alertă luându-și măsurile necesare pentru a rămâne competitive, creându-se condițiile necesare depășirii fazei de depresiune.

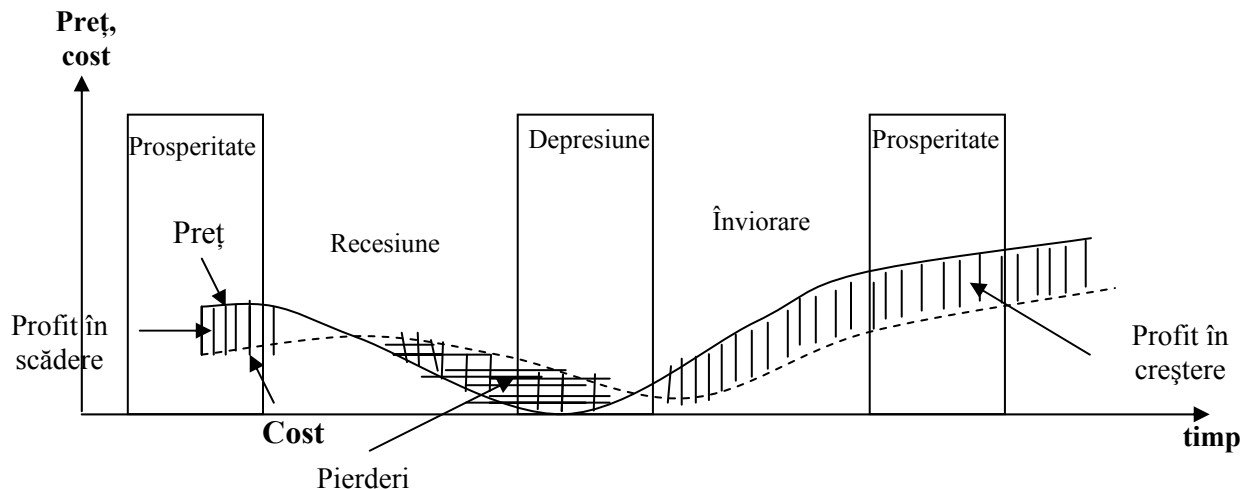

Figura 7.5

2. *Inventarul* (stocul de bunuri deținut de firme) se află la nivelul minim datorită faptului că în faza de depresiune satisfacerea cererii se face cu prioritate prin vânzări din stocurile existente. Când inventarul a ajuns la nivelul minim, toate vânzările curente trebuie satisfăcute prin comenzi către producători, fapt ce va stimula producția și deci dezvoltarea economică.

Dacă această acțiune se multiplică cu numărul producătorilor, a vânzărilor cu ridicata și cu amănuntul, care dețin inventare, rezultă o creștere a producției peste cererea de consum.

$$(IN \downarrow) \Rightarrow (Q \nearrow)$$

Este ușor de văzut că această creștere a inventarului are efecte asupra tuturor celor 17 elemente incluse în analiză.

3. *Rata dobânzii* este și ea sensibilă la modificările din economie. Astfel, diminuarea cererilor pentru împrumuturi comerciale are ca efect creșterea rezervelor bancare și în consecință scăderea ratei dobânzii.

În aceste condiții, o înviorare a economiei poate stimula creșterea de împrumuturi pentru investiții. Rezultă că rata dobânzii poate fi utilizată ca pârghie pentru impulsivizarea dezvoltării economiei.

$$(LD \searrow) (BR \nearrow) \Rightarrow (RD \searrow) (I \nearrow) (Q \nearrow)$$

7. *Cererea de înlocuire* constituie, de asemenea, un alt stimulent al producției de mijloace de producție.

Creșterea cheltuielilor firmelor sau a indivizilor pentru înlocuirea mijloacelor de producție sau pentru bunuri de folosință îndelungată va spori cererea pentru produsele acestor ramuri și va avea efecte pozitive asupra dezvoltării economice în general.

$$(SH\uparrow)(I\uparrow) \Rightarrow (Q\uparrow)$$

5. *Starea psihică* este considerată cu un factor al fluctuațiilor ciclice întrucât atitudinea favorabilă sau reținută, optimistă sau pesimistă, poate stimula sau frâna acțiunea agenților economici. Acest element poate introduce variații aleatoare în mișcarea sistemului economic mult mai mari decât cele datorate altor factori.

$$(AA\uparrow) \Rightarrow (Q\uparrow) \text{ sau } (AA\downarrow) \Rightarrow (Q\downarrow)$$

Faza de înviorare este marcată de schimbări favorabile și substanțiale a celor cinci elemente prezentate mai sus, care conduc în final la creșterea producției, a ocupării forței de muncă, a veniturilor și în consecință a cererii de bunuri de consum.

$$(Q\uparrow)(L\uparrow)(R\uparrow) \Rightarrow (D\uparrow)$$

Conform schemei din figura 7.4 creșterea cererii de consum peste ofertă va determina creșterea prețurilor, lentă la început, și având în vedere că, costul rămâne relativ scăzut la începutul înviorării, profitul va crește prin sporirea volumului producției.

Pe măsură ce sporește inventarul și profitul, se manifestă o cerere sporită pentru împrumuturi bancare necesare investițiilor (relația 8-10) fapt ce va determina scăderea rezervelor bancare și creșterea lentă a ratei dobânzii.

$$(D\uparrow) \Rightarrow (Q\uparrow)(P\uparrow)(C\uparrow)(PR\uparrow)$$

$$(IN\uparrow)(PR\uparrow) \Rightarrow (LD\uparrow)(BR\downarrow)(RD\uparrow)$$

Relațiile blocului D arată că prin creșterea veniturilor se stimulează consumul și scade preferința pentru lichiditate. De asemenea, crescând venitul scade înclinația marginală pentru consum și sporește înclinația marginală pentru acumulare. În sfârșit, se diminuează capacitățile de producție nefolosite, se îmbunătățește atitudinea *agenților economici*, aceasta devenind favorabilă acțiunii.

$$(R\uparrow) \Rightarrow (CP\uparrow)(LP\downarrow) \text{ și } (R\uparrow) \Rightarrow (AA\uparrow)(UC\downarrow)(Q\uparrow)$$

Toate aceste modificări sunt surprinse în coloana 3 a tabelului 7.1.

Faza de prosperitate se caracterizează prin vectorul de stare din coloana 5 a tabelului 7.1, la care se ajunge prin accentuarea tendințelor din faza precedentă. Procesul de creștere fiind relativ ascendent, va fi marcat de apariția unor locuri înguste pentru unele produse și unele resurse, ceea ce va determina creșterea prețurilor la aceste produse și în final o creștere generală a prețurilor. Dacă relația preț-cost funcționează normal, atunci profitul va crește nu numai pe seama volumului vânzărilor, ci și datorită creșterii prețurilor în condițiile costurilor relativ constante.

De obicei profitul crește mai mult decât proporțional față de salarii, contribuind și mai mult la sporirea acumulărilor și deci a capacității de investire.

$$(P\uparrow)(\bar{C} \rightarrow) \Rightarrow (PR\uparrow)(I\uparrow)$$

Trebuie subliniat că volumul total al investițiilor din economie este determinat de efectul de multiplicare și accelerare care activează și mai mult factorii de creștere.

În această fază a fluctuației ciclice inventarul va crește datorită faptului că majoritatea producătorilor și comercianților țin stocuri la o anumită rată față de volumul vânzărilor, care devin și mai mare dacă se anticipează creșterea prețurilor. De asemenea, se manifestă și tendințe de înlocuire a mijloacelor de muncă uzate mai ales în etapa când economia a ajuns la utilizarea maximă a

capacităților de producție stimulând și mai mult investițiile. Procesul este mai accentuat în etapa inițială, când rata dobânzii este mai mică.

Descreșterea rezervelor bancare contribuie la creșterea ratei dobânzii.

$(P \uparrow) \Rightarrow (IN \uparrow); (UC \downarrow) (PI \downarrow) \Rightarrow (SH \uparrow) (LD \uparrow) (I \uparrow) (BR \downarrow)$

Perioada de vârf a prosperității se caracterizează prin nivel înalt al producției, ocupării forței de muncă, venitului, cererii, prețurilor, profitului, investițiilor, stocurilor, cererii pentru împrumut comercial, înlocuirea echipamentelor și printr-o atitudine optimistă a agenților economici față de viitorul economiei.

$(Q \uparrow) \Rightarrow (L \uparrow) (R \uparrow) (D \uparrow) (P \uparrow) (PR \uparrow) \Rightarrow (I \uparrow) (IN \uparrow) (LD \uparrow) \Rightarrow (SH \uparrow) (AA \uparrow)$

Diminuându-se preferința pentru lichidate va crește cererea de bunuri și servicii și în final va spori presiunea inflaționistă în economie. Creșterea înclinației pentru acumulare nu este suficientă pentru a stimula creșterea economică, deoarece limita sa maximă este determinată de ocuparea totală a forței de muncă.

Sporirea în continuare a cererii pentru consum, a investițiilor, a împrumuturilor acordate etc. conduce la inflație.

$(LP \downarrow) \Rightarrow (CP \uparrow) (D \uparrow); (D \uparrow) (I \uparrow) (LD \uparrow) \Rightarrow \text{inflație}$

Recesiunea apare ca o consecință a modificării acțiunii factorilor externi precum și a schimbării relațiilor dintre factorii interni, în așa manieră încât contribuie la declinul economiei. Cererea începe să crească din ce în ce mai încet, scade înclinația pentru consum pe măsură ce crește venitul, prețul se stabilizează iar costul continuă să crească determinând scăderea profitului și investițiilor.

$(D \rightarrow) (R \uparrow) (CP \downarrow) (P \rightarrow) (C \uparrow) \Rightarrow (PR \downarrow) (I \downarrow)$

Producătorii și comercianții încep să-și reducă inventarul stocat în exces și prin urmare scad comenzile către producție.

$(PR \downarrow) \Rightarrow (IN \downarrow) (Q \downarrow)$

Se remarcă faptul că în figura 7.4 apare o relație inversă, elementul 9 determină pe 1, iar în continuare scăderea producției contribuie la ocuparea redusă a forței de muncă și scăderea venitului total, procesul de scădere amplificându-se prin relațiile din blocul B.

$(Q \downarrow) \Rightarrow (L \downarrow) (R \downarrow) (D \downarrow)$

Scăzând nivelul consumului, al profitului și al investițiilor, firmelor vor reduce efortul de înlocuire al mijloacelor de muncă, apar capacități nefolosite, scade cererea de bunuri de folosință îndelungată.

$(D \downarrow) (PR \downarrow) (I \downarrow) \Rightarrow (SH \downarrow) (UC \uparrow)$

Întrucât oferta devine mai mare decât cererea, prețurile încep să scadă treptat, se întărește preferința pentru lichiditate și scade înclinația spre economisire crescând în schimb înclinația pentru consum.

$Q > D \Rightarrow (P \downarrow) (LP \downarrow) (CP \uparrow)$

Scăderea producției, a ocupării forței de muncă, a venitului, a profitului, a cererii și a prețurilor devin cumulative. Aceasta se concretizează în reducerea investițiilor care este însoțită de efectul de multiplicare inversă, iar acceleratorul tinde către zero. Starea celor 17 elemente interne este prezentată în coloana 5 a tabelului.

(Q↘) (L↘) (R↘) (PR↘) (D↘) (P↘) ⇒ (I↘)

Măsuri de politică antidepresionară

Cunoscându-se aceste relații cauzale ce se pot manifesta în desfășurarea ciclului afacerilor, factorii de decizie pot adopta diverse măsuri de politică antidepresionară cum sunt:

1. Măsuri care au ca scop *sporirea consumului* de bunuri și servicii cum ar fi: salarii mai mari pentru muncitori, taxe progresive pe venituri, crearea unor fonduri de securitate socială.

2. *Creșterea volumului de investiții* prin menținerea ratei dobânzii sub nivelul eficienței marginale a capitalului, până când se ajunge la ocuparea totală a forței de muncă. De asemenea, prin măsuri de descurajare a unor investiții se poate reduce inflația în perioadele de vârf.

3. Folosirea unor *măsuri fiscale* cum ar fi efectuarea unor cheltuieli de către guvern cu scopul de a estompa diferența dintre producția totală și cererea efectivă în cazul ocupării totale a forței de muncă. Aceste cheltuieli care produc deficit bugetar au diferite surse de acoperire: taxe, împrumuturi de la diferite persoane, oameni de afaceri sau bănci (prin vânzări de obligațiuni) sau tipărirea de bani.

Eficiența măsurilor depinde și de momentul aplicării. Monetariștii susțin că politicile fiscale destabilizează economia (datorită efectelor întârziate).

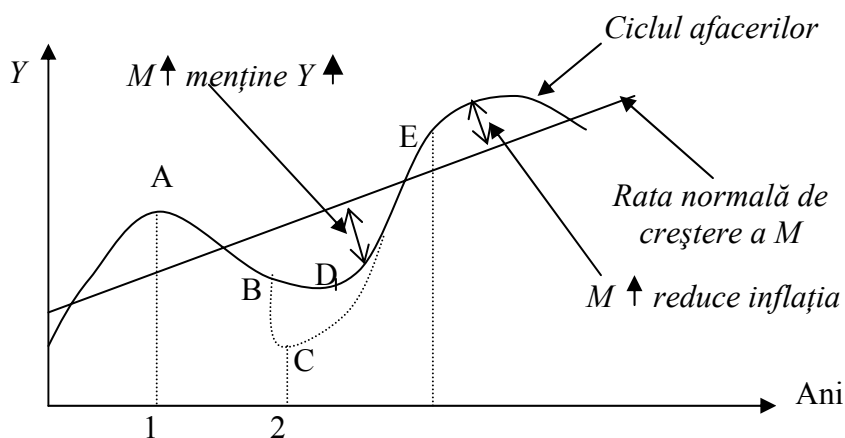

Figura 7.6

Măsura anticiclu la $t = 1$ (pentru reducerea tendințelor inflaționiste) are efect la $t = 2$, cauzând o recesiune mai mare. Măsurile de stimulare luate în C vor avea efecte în E, cauzând inflație. Astfel, monetariștii propun M.T.F.S. (medium term financial strategy):

- măsuri pe patru ani de reducere a M_3 (bani în circulație + depozite la vedere și la termen a sectorului privat + certificate de depozit la bănci a sectorului privat);
- reducerea cererilor de împrumut ale sectorului public.

7.2. Indicatorii fluctuațiilor ciclice

După cum s-a arătat în expunerea teoretică din paragraful precedent, fluctuațiile ciclice ale economiei sunt rezultatul unor cauze și intercondiționări multiple ceea ce impune utilizarea unui sistem adecvat de indicatori pentru măsurarea acestor oscilații, pentru sesizarea și prognozarea mutațiilor esențiale din economie, și în final pentru fundamentarea unor strategii de atenuare a variațiilor mari.

Sistemul de indicatori statistici utilizați de țările dezvoltate în analiza și prognoza fluctuațiilor ciclice se poate clasifica astfel:

1. Indicatori reprezentativi;
2. Indicatori compuși;
3. Indicatori generali ai afacerilor.

1. *Indicatorii reprezentativi* au fost selectați dintre cei utilizați pentru a reflecta dinamica unor faza particulare ale activității economice, dar bazându-se pe corelația dintre fluctuațiile dintr-un sector și economie în ansamblul ei aceștia caracterizează indirect starea economiei naționale. Din această categorie fac parte;

1.1. *Nivelul producției de fier și oțel* care poate caracteriza pe termen scurt tendințele ce se manifestă în economia națională.

1.2. *Plățile bancare sau debitele bancare* care sunt în corelație cu nivelul activităților economice.

1.3. Volumul transporturilor pe căile ferate.

1.7. Producția de energie electrică (nu reflectă și nivelul activităților din comerț, finanțe, agricultură etc. cu care nu se corelează).

1.5. Alți indicatori cum ar fi: nivelul producției de hârtie pentru ambalaj, nivelul producției de cărbune și bitum, a producției de automobile.

Se pot utiliza și alți indicatori ca profiturile, prețurile cu ridicata, producția agricolă, numărul falimentelor etc. dar fiecare are deficiențe când se utilizează separat.

2. *Indicatorii compuși* caracterizează mai multe faze ale activității economice și cuprind:

2.1. Numărul de angajați în fabrici – calculat pe baza unui eșantion de fabrici care cuprinde peste 50% din personalul angajat.

2.2. Indicele plăților pentru forța de muncă care surprinde și modificările în numărul de ore lucrate săptămânal.

2.3. Indicele producției industriale se bazează pe un eșantion de fabrici și mine care acoperă aproximativ 25% din numărul angajaților din aceste ramuri, dar nu cuprinde agricultura, construcțiile și serviciile. Este un bun indicator de avertizare pentru activitatea economiei naționale, dar întrucât producția bunurilor durabile fluctuează mai mult ca cea a bunurilor nedurabile, indicatorul tinde să exagereze schimbările în nivelul activității.

2.7. Produsul național brut în prețuri constante.

3. *Indicatorii generali ai afacerilor* combină o serie de indici ai diferitelor activități într-un indice general al activității de afaceri.

3.1. Indicele activității de afaceri – reflectă mișcarea combinată a 10 serii individuale: producția de lingouri de oțel, lingouri de zinc, noi construcții, consumul de bumbac, producția de țigări, producția de energie electrică, ocuparea forței de muncă neagricole, volumul transporturilor, debitele bancare, vânzări prin magazine.

3.2. Indicatorii statistici pentru schimbările ciclice ale afacerilor – cuprinde un număr de 26* indici, fiecare măsurând un aspect diferit al activității economice și se împarte în trei grupe.

3.2.1. Indicatorii de avertizare (Leading);

3.2.2. Indicatorii de coincidență (Coincident);

3.2.3. Indicatorii de întârziere (Lagging)

Indicatorii de avertizare (Leading Index)

Pe baza indicatorilor de avertizare se calculează un indice compozit, în componența căruia vor intra sub formă standardizată și ponderată cei 12 indici menționați. Ponderea cu care vor intra cei 12 indici este variabilă, în raport cu perioada de referință și se bazează pe influențele anterioare ale respectivilor indicatori în evoluția economiei.

Acest indice va arăta tendința pe care o are economia, respectiv o scădere a acestuia va indica începutul unei perioade de recesiune, iar o comutare de la scădere la creștere va indica deplasarea către o perioadă de înviore.

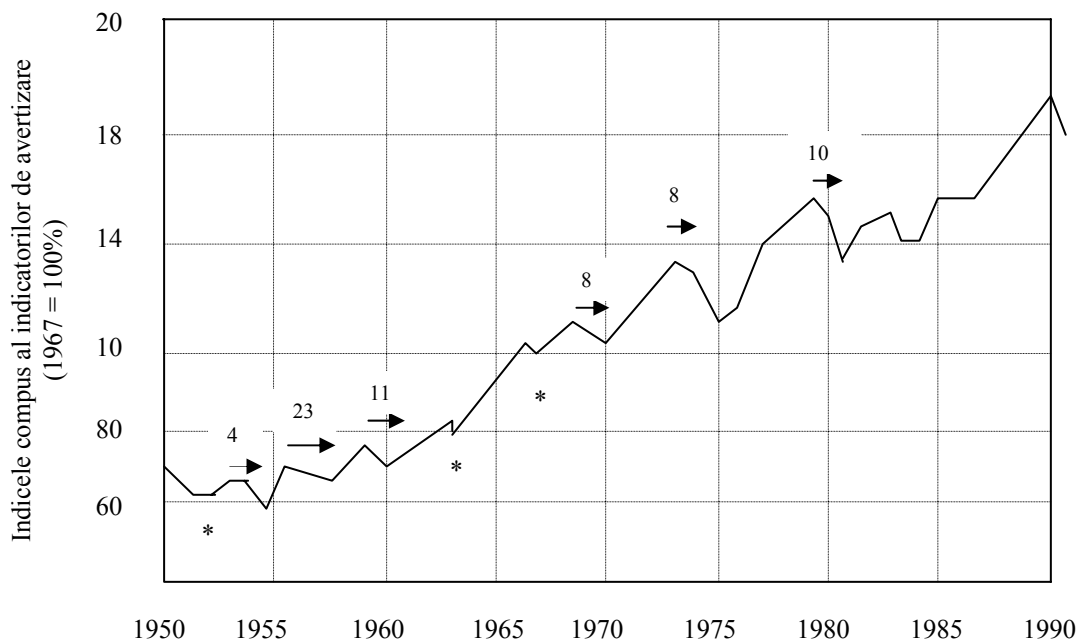
În marea majoritate a cazurilor, analiza indicelui compozit (a cărei evoluție este prezentată pentru economia Statelor Unite în figura 7.7) a indicat corect începutul unei perioade de recesiune sau de înviore. În trei situații însă, (1953, 1962, 1967) indicele compozit nu a indicat corect perioadele de recesiune (aceste momente sunt indicate prin asterixuri pe grafic). Aceasta arată faptul că indicatorul nu oferă precizie maximă în problemele de previziune economică, dar se poate ține cont de evoluția acestuia într-o proporție destul de mare.

Indicele indicatorilor de avertizare este calculat și publicat lunar de către Biroul de Analiză Economică al Departamentului Comerțului.

Sistemul indicatorilor de avertizare cuprinde 12 indici care semnalează momentele ce preced modificările esențiale ale fluctuației ciclice, în special punctele extreme ale fazei de prosperitate și depresiune. Cei doisprezece indicatori sunt:

1. Numărul mediu de ore lucrate săptămânal;
2. Noi înregistrări ale cazurilor de șomaj;
3. Formarea netă de întreprinderi noi;
4. Comenzi de bunuri de folosință îndelungată (comenzi pentru bunuri de consum);
5. Comenzi pentru fabrici și echipamente;
6. Construcții de clădiri și locuințe;
7. Schimbări ale inventarului;
8. Prețurile materialelor industriale;
9. Prețurile produselor comune stocate;
10. Profiturile corporațiilor;
11. Raportul dintre preț și costul muncii;
12. Schimbări în datoria consumatorului.

* Numărul indicilor ce compun acest sistem este diferit în statisticile naționale sau ale ONU.

* Săgețile indică numărul de luni de scădere a indicelui care au precedat o perioadă de recesiune. * Asteriscul (*) indică semnale false de recesiune.

Figura 7.7.

Sistemul indicatorilor de coincidență cuprinde 8 indici care își modifică semnificativ sensul mișcării, înregistrând schimbarea în același timp cu vârful prosperității sau punctul de minim al depresiunii:

13. Ocuparea forței de muncă în sectoarele neagricole;
14. Rata șomajului;
15. Produsul național brut în prețuri curente;
16. Produsul național brut în prețuri constante;
17. Nivelul producției industriale;
18. Veniturile personale;
19. Vânzări prin comerț de produse manufacturate;
20. Vânzări prin comerțul cu amănuntul.

Este util să facem precizarea că în unele statistici nu se include decât unul dintre indicatorii 15 sau 16 și se renunță la indicatorul 20 care are o dinamică aproximativ asemănătoare cu a indicatorului 19.

Sistemul indicatorilor de întârziere este format din 6 indici la care punctul de schimbare se înregistrează după momentul de vârf sau de minim a fluctuației:

21. Rata șomajului pe termen lung;
22. Investiții în fabrici și echipamente;
23. Inventar de afaceri (al fabricilor și comerțului);
24. Costul unitar al forței de muncă;
25. Împrumuturi industriale și comerciale;

26. Rata dobânzii la bănci (la împrumuturile pentru afaceri).

Se mai folosesc ca indicatori de întârziere modificarea productivității neagricole și pierderi din afaceri.

Date statistice corespunzătoare fiecăruia dintre cei 26 indicatori precum și date prelucrate pentru cele trei categorii de indicatori, se publică săptămânal de către diferite instituții specializate. De asemenea, lunar se publică grafice care surprind dinamica acestor indicatori precum și grafice procentuale separate pentru indicatorii de avertizare, de coincidență și respectiv de întârziere. Modul de stabilire a acestor procente este simplu, astfel dacă din cei 12 indicatori de avertizare 9 sunt în creștere, atunci se consideră că procentul de dezvoltare semnalat de indicatorii de avertizare este 75%.

7.3. Influențarea evoluției ciclurilor economice

În economia contemporană s-a acutizat dezbateră dintre economiștii keynesieni și cei monetariști în ceea ce privește modul în care poate fi influențată evoluția economiei.

O parte a economiștilor, în special cei de factură keynesiană, militează pentru o strategie activă, care presupune intervenția statului pentru stabilizare macroeconomică. Astfel, o strategie activă presupune modificări deliberate ale politicii fiscale și monetare pentru a stimula cererea în perioadele de recesiune și utilizarea de măsuri restrictive în perioadele de expansiune pentru a se „calma” un trend prea rapid al evoluției economice precum și pentru minimizarea instabilității economiei.

Pe de altă parte, economiștii monetariști militează pentru strategii pasive de intervenție, respectiv menținerea unei rate de creștere constantă a masei monetare și un buget echilibrat anual, independent de evoluția economiei. În viziunea acestor economiști piața liberă este în măsură să se regleze prin forțe proprii, o perioadă de recesiune îndelungată nefiind posibilă tocmai datorită mecanismului autocorector al pieței.

Ambele curente acceptă faptul că erorile de politică economică accentuează instabilitatea economiei.

A. Strategii active de intervenție publică

Banca Națională a Statelor Unite - *Fed* (Federal Reserve) analizează în special trei indicatori înainte de a decide măsurile de politică pe care le va adopta. Acești indicatori sunt:

- a) prețurile bunurilor de consum;
- b) raportul dintre rata dobânzilor pe termen scurt și rata dobânzilor pe termen lung;
- c) evoluția ratelor de schimb.

Astfel, o creștere a prețurilor este un semnal pentru lansarea unei politici monetare restrictive pentru a se calma evoluția inflației. O scădere a prețurilor indică un posibil viitor pericol deflaționist, și prin urmare este necesară o politică monetară expansionistă.

În ceea ce privește rata dobânzilor pe termen lung, aceasta este în general mai mare decât cea pe termen scurt, deoarece investițiile pe termen lung sunt mai riscante. În aceste condiții, o creștere a ratei dobânzilor pe termen scurt este un semnal pentru *Fed* de a promova o politică expansionistă (care va avea ca urmare o scădere a ratei dobânzilor pe termen scurt), iar o scădere a acestora va fi un semnal pentru promovarea unei politici restrictive.

Pentru ratele de schimb, o creștere a cursului dolarului reprezintă un semnal pentru promovarea unei politici expansioniste, deoarece avem un dolar puternic, iar o devalorizare a acestuia va conduce la o politică restrictivă.

În condițiile în care cei trei indicatori au același sens al evoluției (de exemplu o scădere a prețurilor însoțită de o creștere a ratei dobânzilor pe termen scurt și o apreciere a dolarului) atunci avem un semnal puternic pentru faptul că politica monetară este prea restrictivă, și prin urmare se impune trecerea către o politică expansionistă.

Sunt multe situații în care cei trei indicatori au o evoluție contradictorie, și prin urmare nu sunt indicii clare pentru tipul de politică ce trebuie urmat. În aceste condiții deciziile se vor baza și pe analiza altor indicatori, cum sunt cei de avertizare sau cei de coincidență.

În perioadele de recesiune politicile intervenționiste presupun șocuri pozitive din partea statului, respectiv creșterea ofertei de masă monetară și reducerea taxelor. Din contră, în perioadele de învoire și mai ales în faza de prosperitate, perioade în care se manifestă o puternică presiune inflaționistă, pentru „calmarea” economiei și menținerea unor ritmuri de creștere relativ constante se impun măsuri restrictive (scăderea masei monetare, creșterea taxelor și scăderea cheltuielilor publice).

B. Politici pasive de intervenție publică

Teoreticienii monetariști (în frunte cu Milton Friedman și Robert Gordon) au afirmat că măsurile intervenționiste nu au efectul dorit în economie datorită, în special, întârzierilor care se manifestă între momentul în care apare necesitatea adoptării unor anumite măsuri și momentul în care acestea devin efective. În această viziune există trei tipuri de întârzieri ce pot să apară:

a) întârzierile de recunoaștere (recognition lag), care reprezintă perioada de timp dintre momentul în care este necesar un șoc stabilizator și momentul în care se percepe necesitatea unui asemenea șoc de către autoritatea publică. De cele mai multe ori este dificil de prevăzut pentru viitor care este momentul cel mai potrivit pentru modificarea politicii economice, și de aici apare această diferență dintre momentul necesar și cel efectiv al recunoașterii necesității acestuia;

b) întârzierile administrative, ce provin din durata pe care o presupune adoptarea măsurii respective și implementarea acesteia în economie. Dacă măsurile monetare pot fi luate în general rapid (deoarece depind de *Fed*), măsurile de politică fiscală și bugetară depinde de guvern și de parlament, ceea ce conduce la întârzieri – uneori apreciabile – între momentul în care se cere luarea unei măsuri și momentul în care aceasta este adoptată;

c) întârzieri de impact (impact lags) care vor arăta diferența dintre momentul în care măsurile au fost adoptate și momentul în care acestea și-au arătat primele efecte.

Diverse cercetări au arătat că durata acestor întârzieri (cumulate) este de 12-18 luni în cazul măsurilor de politică monetară și chiar mult mai mare în cazul celorlalte tipuri de șocuri (fiscale și bugetare).

În aceste condiții adepții monetarismului afirmă că măsurile de politică active nu au efectul scontat tocmai datorită acestor întârzieri, ba chiar pot deveni dăunătoare în momentul în care devin efective, deoarece între timp trendul economiei s-a modificat.

Măsurile promovate de monetariști se bazează pe trei reguli de bază în domeniul politicii monetare:

- regula masei monetare;
- regula venitului nominal;
- regula nivelului prețurilor.

Regula masei monetare indică o politică de creștere constantă a masei monetare (de exemplu într-un ritm mediu anual de 3%). Efectul acestei creșteri constante este următorul: într-o perioadă de expansiune, în care PIB crește cu mai mult de 3%, atunci oferta de bani redusă va genera o scădere a ritmurilor de creștere, ceea ce este echivalentul unei politici restrictive. Dacă ritmul de creștere este sub 3%, atunci politica monetară devine (relativ) expansionistă, ceea ce înseamnă șocuri pozitive în economie și încurajarea relansării economice. Astfel evoluția masei monetare nu mai constituie o sursă de instabilitate, ci un factor stabilizator, care acționează în direcția dorită (relansare sau restricționare) indiferent de evoluția economiei.

Regula venitului nominal presupune o creștere a venitului nominal cu aceeași rată cu care crește outputul real pe termen lung (3% în cazul SUA). Astfel, această regulă (care este o altă variantă a regulii monetare) propune o creștere constantă a masei monetare (la nivelul outputului real pe termen lung), creștere care va genera o ajustare de la sine a venitului nominal cu outputul real pe termen lung.

Regula nivelului prețurilor impune de asemenea un ritm constant de creștere a prețurilor. Cum în viziunea monetariștilor, politica monetară nu poate influența venitul real, nivelul șomajului sau ratele dobânzilor pe termen lung, o evoluție constantă a masei monetare va conduce la ajustări automate ale nivelului prețurilor în raport cu tipul perioadei străbătute, respectiv va genera o creștere a prețurilor în perioadele de recesiune și o scădere a trendului ascendent al acestora în perioadele de avânt și prosperitate.

În ceea ce privește măsurile fiscale monetariștii susțin impunerea unor bugete echilibrate anual. Aceasta presupune susținerea relativ constantă a ratelor de taxare, respectiv a cheltuielilor publice în PIB, indiferent dacă economia se află în recesiune sau în avânt. Efectul menținerii ratei de taxare constante va fi următorul: în perioadele de avânt se vor înregistra surplusuri bugetare care vor „calma” încălzirea economiei, în timp ce în perioadele de recesiune se vor înregistra deficite bugetare, deficite care se vor constitui ca șocuri pozitive în economie.

Cele două abordări sunt fundamental diferite, dar până acum nu s-a demonstrat falsitatea vreuneia dintre ele sau superioritatea uneia asupra celeilalte variante.

În tabelul 7.2 sunt prezentate sintetic principalele diferențe dintre cele două abordări ale politicilor economice de influențare a ciclurilor economice.

Tabelul 7.2

Diferențele esențiale dintre politicile neokeynesiene și cele monetariste

Nr. crt.	Zona de acțiune	Măsuri active	Măsuri pasive
1.	Sursa instabilității	Economia este inerent instabilă	Economia este inerent stabilă, iar sursa instabilității o reprezintă măsurile active
2.	Viteza mecanismelor de auto-reglare	Mecanismul auto-corector funcționează încet și inefficient	Mecanismele de autoreglare funcționează suficient de rapid și eficient, dar este influențat negativ de măsurile active
3.	Timpul în care au efect politicile economice	Chiar dacă există unele întârzieri, politicile active au rol stabilizator	Datorită întârzierilor, măsurile de politică activă sunt inefficiente și induc instabilitate
4.	Impactul regulilor monetare și fiscale	Reguli inflexibile nu vor influența șocuri neanticipate și vor conduce la creșterea instabilității	Regulile inflexibile vor reduce instabilitatea economiei